85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том I

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том I

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение проект НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I

ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ПЪТЯТ КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНА КОХЕЗИЯ –
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ РИСКОВЕ И БАРИЕРИ
Проф. д.ик.н. Димитър М. Иванов …… 7

ПРОБЛЕМАТИЧНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Проф. д-р Митко Димитров …… 31

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО
НА ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИМОТИТЕ –
ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ
Проф. д.н. Борислав Борисов …….. 51

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНЫЙ КРИЗИС И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЕ
В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19
д.э.н., профессор, Зверяков Михаил Иванович …… 59

ИЗМЕРВАНЕ ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА
ОТ COVID-19 ВЪРХУ КОРПОРАТИВНИТЕ ПОЛИТИКИ
ЗА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Андрей Захариев …… 67

ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ПЛОСКИЯ ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Румен Брусарски …… 75

ДВИЖЕЩИ СИЛИ НА ИНТЕГРАЦИЯ В ГЛОБАЛНИТЕ ЦИФРОВИ ВЕРИГИ
ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ
Проф. д-р Сава Димов …… 83

ЕФЕКТИ ОТ ПРОГРАМАТА НА ЕЦБ ЗА ЗАКУПУВАНЕ НА АКТИВИ
В УСЛОВИЯТА НА ИЗВЪНРЕДНА СИТУАЦИЯ, ПРИЧИНЕНА ОТ ПАНДЕМИЯ
Проф. д-р Силвия Трифонова …… 95

ТЕСТВАНЕ НА КОРЕКТИВНИ ВЕРОЯТНОСТНИ МОДЕЛИ
ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОПЦИИ ВЪРХУ АКЦИИ
Проф. д-р Стефан Симеонов, Д-р Теодор Тодоров …… 108

КОНКУРЕНЦИЯ И КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР (2011-2020 г.). СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ
И ЕМПИРИЧНИ НАБЛЮДЕНИЯ
Проф. д-р Стоян Проданов …… 116

THE IMPLEMENTATION OF GOALS OF BALANCED DEVELOPMENT
OF POLAND AGAINST THE CHALLENGES AND DANGERS
OF WASTE MANAGEMENT
Assoc. Prof. Ireneusz T. Dziubek, Dr Tatiana Manasterska 126

MODERN FEATURES OF TRUST ASSET MANAGEMENT
Postgraduate student Stanislav Perminov, Assoc. Prof. Deniss Djakons, PhD 136

ИНДУСТРИЯТА НА ХЕДЖ ФОНДОВЕТЕ В ЕРАТА
НА РАЗХЛАБЕНИТЕ ПАРИЧНИ ПОЛИТИКИ И COVID-19
Доц. д-р Александър Ганчев 142

РАЗНОСКИТЕ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 150

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ
УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ
Кандидат экономических наук, доцент Шараг Елена Сергеевна 159

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТОПАНСКИ
ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
Доц. д-р Илиан Минков 166

ИНСТИТУЦИИ И НЕРАВЕНСТВО
Доц. д-р Калин Господинов 174

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПОДХОД КЪМ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ -
ВЪЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ
Доц. д-р Калоян Колев 181

ПРОБЛЕМИ НА ЛОЯЛНОСТТА В БАНКОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ
ПРИ СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Катя Личева 190

ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ И ЕФЕКТИ
НА МЕЖДУРЕГИОНАЛНАТА ДАНЪЧНА КОНКУРЕНЦИЯ
Доц. д-р Людмил Найденов 196

ВЪЗМОЖНИ ГРЕШКИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО
НА ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ В БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА
Доц. д-р Марин Маринов, Красимир Парашкевов 204

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 210

ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID ВЪРХУ ЗДРАВНИТЕ РАЗХОДИ
Доц. д-р Николай Атанасов 219

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА НА ДЪРЖАВНОТО ФИНАНСИРАНЕ
НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ
Доц. д-р Пламен Йорданов, **Гл. ас. д-р Маргарита Николова** 230

ФИСКАЛНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ ЗА ЛИЦА С УВРЕЖДАНИЯ КАТО ПРИКРИТИ
СОЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ ПРИ ИНВАЛИДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, Ас. д-р Йордан Йорданов,
Докторант Жанета Ангелова 238

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов 246

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СПРАВЕДЛИВОСТ –
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Силвия Топлева 251

ДЪЛГОСРОЧНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
НА ПАНДЕМИИТЕ – УРОЦИ ОТ НЯКОИ ПРЕДХОДНИ КРИЗИ
Гл. ас. д-р Александър Б. Тодоров 258

ЕВРОФИНАНСИРАНЕТО КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОВИШАВАНЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ СЕКТОР
„ПРОИЗВОДСТВО НА ОБЛЕКЛО ОТ ТЕКСТИЛ“
Гл. ас. д-р Ангелина Терзиева 266

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА COVID-19
ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Гл. ас. д-р Анелия Панева 274

ПАЗАРЪТ НА ЗДРАВНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ –
СЪСТОЯНИЕ, РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 281

ФИСКАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ –
НЕОБХОДИМОСТ, УСЛОВИЯ И ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Димитър Костов 289

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОЗОНАТА
Гл. ас. д-р Петя Василева 297

ДИНАМИКА НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ
СЪС СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОСЪЮЗА
Гл. ас. д-р Сергей Радуканов 304

ПРОМЕНЯЩИТЕ СЕ РОЛИ НА ФИСКАЛНАТА И ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА
В СВЕТЛИНАТА НА COVID-19 В СТРАНИ С РАЗЛИЧЕН ПАРИЧЕН РЕЖИМ
Гл. ас. д-р Соня Георгиева 310

АСПЕКТИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКАТА
ПО ЗАЕТОСТТА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НЕЯ
Гл. ас. д-р Таня Илиева ……..……..……..……..… 320

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ИНВЕСТИЦИОННИ СТРАТЕГИИ –
ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВИ РЕЗУЛТАТИ
ОТ АКТИВНО ИНВЕСТИРАНЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов ……...……. 325

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕНСИОНЕРИ
В КОНТЕКСТА НА НОРМАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ВЪВ ВТОРИ СТЪЛБ
НА ПЕНСИОННИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Йордан Йорданов ……...……. 334

ПАЗАРЪТ НА БАНКОВИ ДЕПОЗИТИ В БЪЛГАРИЯ:
ДИНАМИКА И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ
Ас. д-р Радослав Къновски …….....……. 340

ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОСТТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ
Д-р Антон Сотиров, **Д-р Никола Пищалов** …….....……. 347

НАДНОРМЕНОТО ТЕГЛО И ЗАТЛЪСТЯВАНЕТО
КАТО РИСКОВ ФАКТОР ЗА ЗДРАВЕТО
Д-р Орлин Цветков …….....…….……. 354

МЕРКИ НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ НА САЩ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА COVID-19
Д-р Свилен Колев .....…….……. 359

STATE AID ENFORCEMENT LAW IN THE ENERGY SECTOR
IN ALBANIA
Lecturer of Law, **Dr. Anduena Gjevori** ……..…….……. 366

БАНКОВАТА ТАЙНА КАТО КОМПОНЕНТА НА БАНКОВАТА
СИГУРНОСТ – ФИНАНСОВО-ПРАВНИ АСПЕКТИ
Преп. Игнат Папазов ……..…….……. 374

THE HISTORICAL EVOLUTION OF THE GOVERNMENT
SECURITIES MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Olesea Speian, PhD Student ……..……...…….……. 378

ПРОМЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГУЛАТОРНИ КАПИТАЛОВИ
ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПОКРИТИ ОБЛИГАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Докторант Борислав Киров ..……...……..……. 386

АВТОМОБИЛНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ И МЯСТОТО
НА ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА НА НЕГО
Докторант Ваня Галчева ……...……. 393

ЕФЕКТИ ВЪРХУ ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА В РЕЗУЛТАТ
ОТ НАМАЛЯВАНЕТО НА НАЛИЧНИТЕ ПАРИ В ОБРАЩЕНИЕ
Докторант Владимир Сиркаров ……..……. 398

ВЛИЯНИЕ НА КОЕФИЦИЕНТА P/E И ДИВИДЕНТНАТА
ДОХОДНОСТ ВЪРХУ ЦЕНИТЕ НА АКЦИИТЕ
НА БЪЛГАРСКИЯ КАПИТАЛОВ ПАЗАР
Докторант Владислав Любенов …….....…… 405

ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП
В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ
Докторант Даниел Данчев …….....…… 413

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ
ЧРЕЗ ГРАНИЦИТЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД
Докторант Жанета Ангелова .....…… 421

ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО – СРЕДСТВО
ЗА ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И РАДИКАЛНА
ПРОМЯНА НА НАЧИНА НА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА МЕДИЦИНСКИ
И ЗДРАВНИ ГРИЖИ
Докторант Живка Петрова .....…… 429

ДЕБАТЪТ МЕЖДУ БАНКОВАТА И ВАЛУТНАТА ШКОЛА ОТ 19-И ВЕК –
ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПАРАЛЕЛИ СЪС СЪВРЕМЕННИТЕ
МОНЕТАРНИ РЕАЛНОСТИ
Докторант Кузман Илиев .....…… 438

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕНИДЖМЪНТА НА ЛЕЧЕБНИТЕ
ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
(ПО ПРИМЕРА НА УНИВЕРСИТЕТСКА МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА
ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ „СЪРЦЕ И МОЗЪК“ – ПЛЕВЕН)
Докторант Люба Митева .....…… 446

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИТЕ – ГОЛЕМИТЕ ПОЛЗИ
ЗА МАЛКИТЕ БАНКИ
Докторант Марина Милинова .....…… 453

ОТРИЦАТЕЛНИ ЛИХВЕНИ НИВА – ЕМПИРИЧЕН ОПИТ
Докторант Милена Пешева .....…… 460

ФИНАНСОВИЯТ ФЕЪРПЛЕЙ В ЖЕНСКИЯ ФУТБОЛ –
НЕОБХОДИМОСТ ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ
Докторант Нено Ненов ……..…… 468

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ПРЕМИЙНИЯ ПРИХОД
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Докторант Николай Илиев ….…… 474

РАЗВИТИЕ НА ИМУЩЕСТВЕНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ
Докторант Радка Василева ….…… 480

КОНСОЛИДАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОСТ
Докторант Рая Драгоева ……..…… 488

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ
ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ
Докторант Стефан Пешов .....……. 496

ПРОГНОЗИРАНЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ -
ОТКЛОНЕНИЕ НА ФАКТИЧЕСКОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ
НА КОНСОЛИДИРАНАТА ФИСКАЛНА ПРОГРАМА
СПРЯМО ЗАКОНА ЗА БЮДЖЕТА НА БЪЛГАРИЯ
Докторант Юлиан Войнов .....……. 501

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА РОЛЯТА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
ПРИ ДОКУМЕНТИРАНЕТО В СЧЕТОВОДСТВОТО
Проф. д-р Атанас Атанасов .....……. 511

ОСОБЕНОСТИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ
НА СТОКИТЕ В УСЛОВИЯТА COVID-19
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова .....……. 517

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПРОМЕНИТЕ СЛЕД БРЕКЗИТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, Д-р Марий Стоянов .....……. 524

КЪМ НОВ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО
ПО МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ
Доц. д-р Диана Ималова, Доц. д-р Венцислав Вечев .....……. 532

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – СТАТИСТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Красимира Славева .....……. 541

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗАВИСИМОСТТА МЕЖДУ
ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ
Доц. д-р Маргарита Шопова, Гл. ас. д-р Евгени Овчинников,
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов .....……..…. 549

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА СВОБОДНА
ТЪРГОВИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ И ЗНАЧЕНИЕТО ИМ ОТ ПОЗИЦИЯТА
НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ В ЕС
Доц. д-р Момчил Антов .....……..…. 557

INNOVATIVE METHODS FOR ACCOUNTING EDUCATION –
EXPERIENCE AND GLOBAL LESSONS LEARNED
Assoc. Prof. Nadya Velinova-Sokolova, PhD ……..……..…..…. 564

ПРОГНОЗИРАНЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ - ОТКЛОНЕНИЕ НА ФАКТИЧЕСКОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ НА КОНСОЛИДИРАНАТА ФИСКАЛНА ПРОГРАМА СПРЯМО ЗАКОНА ЗА БЮДЖЕТА НА БЪЛГАРИЯ

Докторант Юлиан Войнов[1]

Резюме: *В доклада се прави анализ на отклонението на фактическото изпълнение на Консолидираната фискална програма спрямо приетия Закон за бюджета в България за периода 2000 - 2020 г. чрез изчисляване на средната прогнозна грешка на тези отклонения и въз основа на получените данни се прави оценка на прогнозната адекватност на бюджетните планове.*

Ключови думи: *консолидирана фискална програма, публични финанси, бюджет, прогнози*

JEL: H68

FORECASTING OF PUBLIC FINANCES – DEVIATION OF ACTUAL PERFORMANCE OF CONSOLIDATED FISCAL PROGRAM VERSUS BUDGET ACT OF BULGARIA

Julian Voynov, PhD Student

Abstract: *The report analyzes the deviation of the actual performance of the Consolidated Fiscal Program in respect to the implemented Budget Act of Bulgaria for the period 2000 - 2020 by calculating the average error of these deviations and based on the data obtained estimates the forecast adequacy of budget plans.*

Key words*: consolidated fiscal program, public finances, budget, forecast*

JEL: H68

Въведение

Въпросът за адекватното прогнозиране на основните макроикономически показатели и особено на бюджетните приходи в България отдавна е обект на академични и обществени дискусии. При неправилното прогнозиране на публичните приходи и особено при тяхното системно подценяване се създават предпоставки за генериране на непланирани бюджетни излишъци и възможности за тяхното непрозрачно харчене от правителството в края на годината. При надценяване, от друга страна, на очакваните приходи се създава възможност за неоснователно увеличение на разходната част на бюджета, което създава предпоставки за бюджетни дефицити и увеличение на публичния дълг **Обект** на настоящия доклад са приходите в държавния

[1] E-mail: jvoynov@gmail.com, СА „Д. А. Ценов“

бюджет в т.ч. директните и косвените данъчни приходи и социално и здравно-осигурителните вноски. **Предмет** на доклада е анализ на отклонението между прогнозната величина и отчетена в края на годината стойност на бюджетните приходите чрез изчисляване на два индикатора или грешки в прогнозите: средна прогнозна грешка (MFE) и средна абсолютна прогнозна грешка (MAFE). **Тезата** на изложението е, че в бюджетните прогнози може да се открие наличие на систематичен оптимистичен или песимистичен модел на базата на конюнктурни очаквания. **Цел** на настоящия доклад е да се изчисли размерът на грешките, касаещи прогнозите на бюджетните приходи за периода между 2000 и 2020 г. и за различни критични подпериоди и да се посочи повторяемостта на грешките през годините и тяхната зависимост от конюнктурни очаквания. Възможните причини за допускането на прогнозни грешки са предложени в края на доклада.

Във връзка с изпълнението на поставената цел е необходимо решаването на следните **задачи**:

- Да се съберат данни за прогнозите и изпълнението на бюджетните приходи за периода от 2000 до 2020 г.;
- Да се очертаят важните подпериоди, за които да се направят съответните изчисления;
- Да се изчислят средна прогнозна грешка (MFE) и средна абсолютна прогнозна грешка (MAFE) за съответните периоди;
- Да се направи проверка на съответните хипотези чрез прилагането на иконометрични техники относно повторяемостта на грешките в бюджетните прогнози и зависимостта им от конюнктурни очаквания;
- Да се представят възможните причини за допускането на прогнозни грешки.

1. Отклонение на прогнозите от отчетените стойности на бюджетните приходи - грешките в бюджетните прогнози

1.1. Данни

Основният източник за данните, използвани за изчисленията в настоящия доклад са взети от сайта на Министерството на финансите, като се използват справките и докладите за изпълнението на бюджета по години.

Данните, касаещи бюджетните прогнози са взети от средносрочните бюджетни рамки, които се прилагат към проектопредложението на закона за държавния бюджет изготвяни през м. април (до 2007 г.) или м. октомври (след 2007 г.) всяка година.

Бюджетните показатели, използвани в настоящия анализ са: общи бюджетни приходи, данъчни приходи, приходи от преки данъци, приходи от косвени данъци и приходи от социални и здравно-осигурителни вноски.

Методологията, използвана в изследването, следва отблизо тази, разработена в (Mourre, Astarita, & Maftei, 2016), но има и съществени разлики,

поради обхвата и периода на изследването, достъпа до данни и поставените цели.

1.2. Дефиниране на грешките в бюджетните прогнозни

Прогнозната грешка e_t за година t се дефинира като процентна промяна на разликата между отчетената R_t и прогнозната F_t стойност на съответния показател за съответната година:

$$e_t = \frac{R_t - F_t}{F_t} \quad (1)$$

Съответните средни грешки се дефинират по следния начин:

- Средната прогнозна грешка (MFE) е средната разлика между отчетената и прогнозната стойност на съответния показател за съответния период. Тази грешка може да се приеме за сравнително груб индикатор, имайки предвид че положителните и отрицателните грешки през годините могат да се унищожат взаимно и по този начин да намалят общия размер на средната грешка. Същевременно тази грешка може да покаже определена тенденция и постоянно отклонение в прогнозите:

$$MFE = \frac{1}{T}\sum_{t=1}^{T} e_t \quad (2)$$

- Средната абсолютна прогнозна грешка (MAFE) е средната разлика изразена като абсолютна величина между отчетената и прогнозната стойност на съответния показател за съответния период. В този случай позитивните и негативните грешки не могат да се унищожат взаимно и грешката в прогнозите става по-прецизна, но се губи относителната големина на отделните грешки:

$$MAFE = \frac{1}{T}\sum_{t=1}^{T}|e_t|. \quad (3)$$

1.3. Стойност на грешките по бюджетни показатели и специфични времеви периоди

Стойностите на прогнозните грешки, освен изчислени за целия период между 2000 и 2020 години са изчислени и за специфични периоди, характеризиращи се със значими социално-политически промени, както следва:

- 2000-2020 г. – целият период на изследването;
- 2000-2007 г. – периодът преди България да бъде приета за член на ЕС;
- 2008-2010 г. – периодът на глобалната икономическа рецесия;
- 2011-2014 г. – периодът след излизане от глобалната рецесия, но преди пълното възстановяване на икономика до фалита на КТБ;
- 2015-2020 – периодът на икономически възход, след възстановяването от глобалната криза и фалита на КТБ, включително и началото на глобалната здравна криза от COVID-19;
- 2011-2020 – целият период след края на глобалната икономическа рецесия.

Таблица 1. Грешки в бюджетните прогнози по основни бюджетни показатели и годишни периоди

Грешка в прогнозата на бюджетните приходи и помощи	**2000-2020**	**2000-2007**	**2008-2010**	**2011-2014**	**2015-2020**	**2011-2020**
MFE	2,1	7,8	-8,4	-4,3	4,1	0,7
MAFE	6,3	7,8	8,7	4,3	4,3	4,3
Грешка в прогнозата на данъчните приходи						
MFE	1,6	7,4	-15,0	-1,4	4,1	1,9
MAFE	6,6	7,9	15,0	1,4	4,1	3,0
Грешка в прогнозата на преките данъци						
MFE	3,5	13,6	-22,5	-11,5	7,8	3,3
MAFE	11,3	13,8	22,5	11,5	7,8	6,1
Грешка в прогнозата на косвените данъци						
MFE	1,5	10,6	-20,8	-1,4	2,4	0,9
MAFE	9,1	11,6	21,9	3,0	3,4	3,2
Грешка в прогнозата на социално и здравно-осигурителните вноски						
MFE	0,4	-0,8	-2,4	-0,3	3,7	2,1
MAFE	6,8	7,9	12,7	2,5	5,1	4,1

Източник: МФ

1.4. Достоверност на бюджетните прогнози през определените времеви периоди

Основните изводи, които могат да бъдат направени на базата на данните от таблица 1 са следните:

1) Целият период на изследването от 2000 до 2020 се характеризира с подценяване на бюджетните приходи. Диференцирането на грешките по подпериоди ясно показва, че подценяването на възможностите на българската икономика се е случвало основно между 2000 и 2007, преди влизането на България в ЕС. За периода на икономическата рецесия 2008-2010 бюджетните прогнози следват точно обратния модел, а именно сериозно надценяване на очакваните приходи. Тази тенденция продължава и непосредствено след края на глобалната рецесия, когато в периода 2011-2014 в България се наблюдава потиснато икономическо развитие и по-бавно възстановяване спрямо останалите държави в ЕС. Краят на този период е белязан от фалита на КТБ и забавяне изплащането на гарантираните депозити, което блокира извън икономическия оборот огромен паричен ресурс. В периода 2015-2020 се връща ситуацията от преди финансовата криза и бюджетните приходи отново започват да бъдат подценявани, въпреки че амплитудата на грешката е по-малка, но все пак съществена. За целия период след финансовата криза между 2011 и 2020 средната прогнозна грешка е минимална, в

размер на 0,7%, въпреки че тази малка стойност се дължи на взаимното унищожаване на отрицателните грешки през периода 2011-2014 и почти аналогичните като размер положителните грешки за 2015 – 2020. Това ясно се вижда от размера на средната абсолютна грешка от 4.3%, която е еднаква за целия период и за двата подпериода.

2) Основната статия с най-големи отклонения в прогнозите е преките данъчни приходи, въпреки че прогнозите по отношение на останалите основни бюджетни статии също са сериозни. Прогнозите на приходите от косвени данъци е втората група с най-големи отклонения, следвана от грешките в прогнозите на социално и здравно-осигурителни вноски, които се прогнозират сравнително точно.

3) Периодите, през които прогнозните грешки са най-големи тези на икономически турбуленции, отколкото на икономически възход. Особено драстично отклонение в прогнозите се наблюдава при приходите от директни данъци, като средната прогнозна грешка за периода на голямата рецесия надхвърля 20%. В период на икономически възход тази грешка е също съществена, което говори че влияние оказва възможностите на икономическите агенти да променят данъчното си поведение в зависимост от икономическата конюнктура, вероятно е следствие на високия дял на сивата икономика в страната.

4) Като цяло прогнозите на приходите от данъци с по-нисък дял в общите бюджетни приходи е значително по-неточна, отколкото прогнозите на приходите от данъци с по-висок дял в бюджетните приходи. Същевременно най-консистентно поведение проявяват прогнозите, свързани със социалните плащания, особено видимо в периоди на икономически кризи. Едно обяснение за подобно поведение е, че сериозна част от осигурителните вноски се правят на базата на минималните административно определени прагове и тяхното изменение не варира в големи граници в зависимост от икономическия цикъл.

2. Тестове за акуратност и представителност на прогнозите

2.1. Тест за постоянство на прогнозните грешки

Целта на този тест е да се провери доколко е налична систематична корелация между грешките, при наличието на която става въпрос за инерция при бюджетното прогнозиране и за постоянно допускане на едни и същи грешки. За целта се изпълнява тест за проверка на автокорелация с три лага в иконометричния софтуер EViews за всяка от променливите, като нулевата хипотеза е, че данните са независимо разпределени. Проверката за автокорелация се извършва с помощта на Ljung-Box Q статистика, като при стойност на вероятността $p<0,05$ нулевата хипотеза се отхвърля и вероятността за автокорелация е равна или по-голяма на 95%.

Таблица 2. Постоянство на грешките в бюджетните прогнози по основни бюджетни показатели

Бюджетнит приходи и помощи	**2000-2020**	**2000-2007**	**2008-2010**	**2011-2014**	**2015-2020**	**2011-2020**
Значимост p1=0	0,060	0,097	0,072	0,896	0,016	0,338
Значимост p2=0	0,149	0,249	0,164	0,870	0,021	0,357
Значимост p3=0	0,264	0,292		0,252	0,048	0,558
Данъчни приходи						
Значимост p1=0	0,205	0,025	0,068	0,728	0,993	0,010
Значимост p2=0	0,409	0,055	0,154	0,464	0,187	0,015
Значимост p3=0	0,557	0,106		0,668	0,327	0,039
Приходи от преки данъци						
Значимост p1=0	0,098	0,633	0,075	0,176	0,673	0,026
Значимост p2=0	0,152	0,803	0,174	0,242	0,072	0,031
Значимост p3=0	0,252	0,927		0,159	0,117	0,072
Приходи от косвени данъци						
Значимост p1=0	0,301	0,891	0,075	0,456	0,786	0,019
Значимост p2=0	0,556	0,295	0,173	0,330	0,784	0,058
Значимост p3=0	0,733	0,181		0,117	0,915	0,088
Социално и здравно-осигурителните вноски						
Значимост p1=0	0,149	0,075	0,242	0,690	0,696	0,308
Значимост p2=0	0,292	0,143	0,485	0,856	0,904	0,552
Значимост p3=0	0,437	0,274		0,130	0,586	0,575

Източник: Собствени изчисления чрез използване на EViews

От данните в таблицата се вижда, че за целия период 2000-2020 няма стойност на $p < 0.05$, което е индикация за липса на автокорелация при съответните бюджетни показатели в доверителния интервал от 95%. За отделните подпериоди изводът за липсата на автокорелация изглежда различно. За подпериода 2000-2007 само при първия лаг на данъчните приходи съществува определена автокорелация, като това се дължи на постоянство на прогнозната грешка в социално и здравно-осигурителните вноски. Вероятната причина за подобно постоянство е непрекъснатите промени на социално-осигурителните вноски във връзка с въведената тристълбова пенсионна система от началото на 2001 г., както и минималните осигурителни прагове по браншове.

За периода 2015-2020 се отчита осезателно наличие на автокорелация, което рефлектира и върху резултата за целия период 2011-2020. Основната причина за наличие на автокорелация в данъчните приходи се дължи основно на приходите от директни данъци.

2.2. Тест за предубеденост при допускането на прогнозни грешки

Целта на теста за предубеденост при допускането на прогнозни грешки е да се провери доколко те се дължат на прекалено оптимистични

или песимистични очаквания и в каква степен зависят от конюнктурни необосновани допускания. Тестът се извършва чрез регресия на грешката само с константа, допускайки, че остатъкът ε има нормално разпределение с нулева средна стойност. В тези модели константата е равна на средната стойност на зависимата променлива:

$$e_t = \alpha + \varepsilon_t \quad (4)$$

Тестването на нулевата хипотеза H0: α=0 се извършва с Student t-test, като при стойност на p < 0,05 се приема, че има наличие на предубеденост и конюнктурно влияние при допускането на грешките.

Таблица 3. Предубеденост в грешките на бюджетните прогнози по основни бюджетни показатели

Бюджетни приходи и помощи	**2000-2020**	**2000-2007**	**2008-2010**	**2011-2014**	**2015-2020**	**2011-2020**
α	2,12	7,82	-8,38	-4,30	4,06	0,71
p-value | α=0	0,24	0,001	0,38	0,002	0,04	0,67
Данъчни приходи						
α	1,56	7,39	-15,04	-0,41	4,08	1,89
p-value | α=0	0,55	0.02	0,40	0,09	0,004	0,10
Приходи от преки данъци						
α	3,53	13,60	-22,47	-3,48	7,77	3,27
p-value | α=0	0,34	0,02	0,26	0,07	0,003	0,15
Приходи от косвени данъци						
α	1,47	10,57	-20,81	-1,42	2,42	0,88
p-value | α=0	0,67	0,03	0,36	0,48	0,09	0,45
Социално и здравно-осигурителните вноски						
α	0,35	-0,82	-2,40	-0,26	3,69	2,11
p-value | α=0	0,85	0,82	0,83	0,90	0,09	0,16

Източник: Собствени изчисления чрез използване на EViews

В таблица 3 са показани стойностите на коефициента α и вероятностите за наличие на необосновано отклонение в прогнозираните стойности на бюджетните показатели. Има два периода, през които прогнозните параметри са силно повлияни и изкривени от определени неадекватни за развитието на конюнктурата допускания. Те са 2000-2007 и 2015-2020. Именно тогава бюджетните прогнози значително подценяваха развитието на икономическите процеси в България, в следствие на което в края на годината се натрупваха значителни бюджетни излишъци, разпределяни от правителството по непрозрачен начин. Данните показват, че веднъж направена грешката в прогнозите е продължавала да се допуска без да бъдат предприети мерки за коригирането ѝ, което предполага тенденциозност в прогнозите.

Заключение

На базата на представените резултати в изследването може да се твърди, че бюджетните прогнози на България страдат от определени недостатъци, свързани с постоянство на допусканите грешки, особено в определени подпериоди и предубеденост в допусканията, зад които може да се крият политически мотиви. Основният недостатък на бюджетните прогнози се дължи на сериозно подценяване на икономическото развитие на страната в периоди на икономически подем. За периоди на икономически спад подобна упоритост и предубеденост не се забелязва, въпреки че е налице надценяване на очакванията за икономическото развитие.

Някои от възможните причини, влияещи върху бюджетните и икономическите прогнози са следните:

- Отвореността на българската икономика увеличава значително влиянието на външните шокове върху вътрешните процеси. Имайки предвид обаче, че след 2007 г. макроикономическите прогнози на страната са обвързани с общоевропейските такива, в случая по-скоро трябва да се търсят вътрешни фактори като обяснение за сериозното разминаване между прогнозните и действително отчетените стойности.

- Висок размер на сивата икономика и недобра събираемостта на данъците, с каквито параметри се характеризира българската бизнес среда, са фактори, които също значително могат да влошат бюджетните прогнози. При икономически подем е характерно известно изсветляване на икономиката и повишена данъчна събираемост. Това налага прецизиране на допусканията в прогнозите, което обаче явно не е направено или не е постигнато за посочените възходящи периоди на развитие.

- Дискреционните политически решения, свързани с провеждането на определени политики, влияещи върху данъчните приходи също могат да окажат влияние върху бюджетните прогнози. България наистина е държава, в която данъчното законодателство е изключително динамично променяно и влиянието върху прогнозите може да бъде съществено. Такъв е случаят в периода 2000-2007, когато данъчната тежест в страната беше намалена значително. Подобни сериозни промени обаче не са характерни за периода 2015-2020 и грешките в данъчните прогнози не могат да бъдат обяснени самостоятелно с този аргумент.

Използвани източници

Mourre, G., Astarita, C., & and Maftei, A. (2016). Measuring the Uncertainty in Predicting Public Revenue. Извлечено от European Economy, Economic Papers N.39: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/dp039_en.pdf

85 години
СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Димитър А. Ценов" - Свищов

Направление

Счетоводство, контрол, одит, статистика и математика

Международна научно-практическа конференция
„УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА“